

BRANSJESTANDARD FOR NORSKE HJORTEOPPDRETT

KVALITETSSIKRINGS- PROGRAM

Utarbeidet av Norsk Hjorteavlsforening - 2020

Innholdsfortegnelse

INNHOLDSFORTEGNELSE	2
DEL I – INNLEDNING	3
1. FORORD	3
2. OM STANDARDEN	3
3. PERSONELL OG ANSVAR	3
DEL II – FORUTSETNINGER FOR OPPDRETT	4
1. KONSESJONSPLIKT	4
2. PLANLEGGING	4
DEL III OPPDRETT OG DYREVELFERD.....	4
1. DYREVELFERDSPLAN	4
2. KRAV TIL DYREHOLDER ETC.	5
3. MERKING	5
4. JOURNAL	5
5. MILJØ.....	6
5.1 Kjemikalier og fremmedelementer	6
5.2 Legemidler og medisinsk avfall.....	6
5.3 Håndtering av døde hjorter.	6
6. HELSEOVERVÅKNING OG MEDISINERING.....	6
7. VANN OG FØR	6
8. HÅNTERING AV DYR	7
9. AVL	8
10. BYGNINGER OG SKJUL	8
11. INNHEGNING.....	8
11.1 Generelt	8
11.2 Drivganger	9
11.3 Håndteringsanlegg	9
12. TRANSPORT AV DYR	9
13. HANDEL MED LIVDYR	9
14. KJEMISK IMMOBILISERING.....	10
DEL IV SLAKTING OG SLAKTEHYGIENE	10
1. GENERELT.....	10
2. AVLIVING	10
3. HÅNTERING PÅ SLAKTERI.....	11
4. HANDEL MED SLAKT.....	12
DEL V EKSEMPLER PÅ RUTINER I INTERNT SLAKTERI	12
1. EKSEMPEL PÅ OVERORDNEDE RUTINER	12
a) Flåing/vomming	12
b) Vask og rengjøring slakteri. Avvik	12
c) Kjølerom.....	13
2. EKSEMPEL PÅ RUTINEBESKRIVELSE FOR FLÅING OG UTVOMMING:.....	13
DEL VI HENVISNINGER.....	14
ANBEFALT LITTERATUR:.....	14

Del I – innledning

1. Forord

Norsk Hjorteavlsforening startet i 2007 arbeidet med en bransjestandard som et kvalitetssikringsverktøy. Arbeidet ble gjort i samarbeid med Mattilsynet. I tiden etter at den første standarden ble vedtatt har det vært noen regelendringer som har nødvendiggjort en revisjon. I den reviderte utgaven har foreningen fått gode innspill fra Mattilsynets seksjon for dyrevelferd. Bransjestandardens oppbygging er endret fra tidligere. Det er forsøkt skilt klarere mellom oppdrett og slakting. Hjortens liv frem til slakting er i hovedsak et spørsmål om dyrevelferd – selv om det også i denne fasen er viktig å huske at det produseres mat, blant annet med tanke på sporbarhet, legemiddelbehandling m.v. Slakteprosessen er i stor grad et hygienetema, der godkjenninger, rutiner og praktiseringen av disse er viktig. Denne delen er imidlertid uansett avhengig av separate godkjenninger, slik at en bransjestandard kun vil være helt overordnet.

Norsk Hjorteavlsforening tar sikte på å oppdatere standarden når det er behov på grunn av regelendringer, endring av praksis eller av andre grunner. Foreningen har imidlertid ikke kapasitet til å følge med på alle endringer til enhver tid, og mottar gjerne innspill til ønsker om forbedringer eller oppdateringer til post@norskhjorteavlsforening.no.

2. Om standarden

Anbefalingene i denne standarden skal legge grunnlag for god omsorg og velferd for oppdrettshjort, trygg og forskriftsmessig kjøttproduksjon og drift i samsvar med regelverk og god praksis.

Oppdrett av hjort og kjøttproduksjon og -salg reguleres av en rekke lover og forskrifter. Standarden tar sikte på å peke på de sentrale, og på hensyn som må ivaretas for å følge disse. Skulle det være motstrid mellom regelverk og standarden, går alltid regelverket foran.

En del regler er avhengig av kjønn. Det kan være forskjellige oppfatninger av hva som er «godt nok» på ulike områder. Standarden er ingen fasit for hva som er bra nok, men den er utarbeidet i tett dialog med Mattilsynets seksjon for dyrevelferd, og innspill fra disse er hensyntatt.

3. Personell og ansvar

Dyreholder er i juridisk forstand ikke bare den som eier hjorten. Dyreholder er den som har ansvaret for dyrene, også midlertidig eller under transport.

Hjorteoppdrett, og annen landbruksvirksomhet, er organisert forskjellig. På noen gårder vil det være en hjortebonde som gjør alt, og som er ansvarlig for alt. På en annen gård er det kanskje et aksjeselskap som står for hjorteoppdrettet, med ansatte eller eieren av selskapet som den som gjør det praktiske.

Det er en god ide – og i mange tilfeller en forutsetning – at roller og ansvar er klart definert. På grunn av forskjellene kan det ikke settes opp en mal for dette, men du kan selv tenke gjennom og skrive ned hvordan det er i ditt oppdrett. Særlig når det er tale om innleid hjelp og avløsning, bør roller og ansvar avklares.

Del II – Forutsetninger for oppdrett

1. Konesjonsplikt

Oppdrett av hjort kan bare drives av de som har konsesjon (tillatelse) til dette. Bestemmelsene om dette finner du i Forskrift om hold av vilt i fangenskap og om oppdrett av vilt i innhegnet område. Det er kun kronhjort som kan holdes i hele landet. Dåhjort er i utgangspunktet bare tillatt rundt Oslofjorden.

Det kreves etter forskriften § 3-1 en særskilt tillatelse (konsesjon) for oppdrettet.

Konsesjonssøknaden sendes kommunen, som igjen innhenter uttalelse fra andre myndigheter. Konsesjonssøknaden må beskrive arealet og tenkt drift, og blant annet ha med kart som viser det planlagte hegnet. Noe av det som vurderes, er hensynet til andre interesser, som friluftsliv, vilt etc.

Behandlingen av konsesjonssøknaden vil kunne ta tid, så det er viktig å være ute i god tid før planlagt oppstart.

Det er noe variasjon i praksis, men regn med at selve oppsettingen av hegnet også krever tillatelse etter plan- og bygningsloven, selv om det er gitt konsesjon.

2. Planlegging

Når hegnet planlegges, er det fornuftig å rådføre seg med eksisterende oppdrettere, og særdeles viktig å legge en plan for hvordan hegnet skal fungere med dyr. Det må være tilstrekkelig med sommerbeite på innmark for det dyreantallet du ønsker å ha. Det bør også være mulig å skifte mellom beiter på sommeren, og det er nødvendig å ha eget hegn om vinteren, slik at dyrene ikke ødelegger sommerbeite i milde perioder og på høst/vår.

Planleggingen må også omfatte et håndteringssystem, slik at dyrene kan merkes og eventuelt sorteres.

Det må også utarbeides en plan som hensyntar dyrevelferd, dyrehelse og slakting/ kjøttproduksjon.

Del III Oppdrett og dyrevelferd

1. Dyrevelferdsplan

Det er ikke et krav i noen forskrift i dag at det skal være en egen dyrevelferdsplan. Dette er likevel en fordel, både for oppdretterens hverdag, og for å kunne dokumentere at man håndterer dyrevelferd planmessig.

En slik plan kan beskrive hvilke risikofaktorer man har identifisert for dyrevelferden, og hvilke tiltak som gjøres for å minke risikoen, samt hvordan man identifiserer og håndterer tilfeller av dårlig velferd som likevel skulle oppstå.

Et eksempel på en slik risiko kan være at et svakere individ blir «mobbet» av andre i flokken, og kanskje også nektes for. Dette dyrets, og de andre dyrenes, atferd vil være en faktor som identifiserer problemet. Generell allmentilstand og vekt hos dyret, skader fra bitt etc., vil kunne være andre tegn. (Husk likevel at bitt og småskader kan forekomme i flokken uten at det må være tegn på slike forhold).

Tiltak mot dette kan eksempelvis være avliving av dyret, eller separering av flokken, slik at dette individet går i en mindre flokk.

2. Krav til dyreholder etc.

Den som har fått konsesjon til å holde oppdrettshjort, er ansvarlig for at vilkårene i konsesjonen er oppfylt. Men både eier og dyreholder er ansvarlig for dyrenes velferd til enhver tid. Disse er også ansvarlig for at andre som håndterer dyrene har tilstrekkelig kompetanse. Kompetanse innebærer både kunnskap om dyrene og stell av dem, men også kunnskap om rutiner, planer m.v. på det aktuelle stedet.

Dyrehelseforskriften stiller krav om at alle som har dyr i næring har kurs i dyrehelse. Slikt kurs skal tas innen ett år, men er ikke nødvendig for de som kan dokumentere kompetanse på agronomnivå eller høyere.

Norsk Hjorteavlforening har utviklet et kurs som er godkjent av Mattilsynet som tilleggsmodule til Animalias kurs i dyrehelse for sau. Kurset er tilgjengelig hos foreningen, og vil da sammen med Animalias kurs oppfylle kravet.

Dyrehelseforskriften stiller også krav om smittevernplan. Planen skal vise hvordan man i det enkelte oppdrett har rutiner for å unngå smitte av dyrene. Dette innebærer en plan for hvordan besøkende opptrer, hvor de kan ferdes, hvilke risikovurderinger som gjøres etc.

Gjennom Animalias kurs opprettes en smittevernplan for ditt dyrehold.

3. Merking

Merkeforskriften stiller krav om at oppdrettshjort skal merkes. Merkingen skjer ved bruk av øremerker, og det er bestemte krav til utforming, hva som skal stå på merket m.v. Os ID (www.osid.no) leverer godkjente merker til husdyrproduksjon.

Merking skal etter forskriften § 9 skje ved første samling, men i alle fall før de forlater driftsenheten. Det er en klar anbefaling å ha et håndteringsanlegg som muliggjør merking av dyrene.

4. Journal

Det skal føres journal over besetningen som etter dyrehelseforskriften skal inneholde:

- a) sykdommer og skader hos dyra og mulige årsaker
- b) behandlingen av sykdommer og skader hos dyra
- c) det forebyggende helsearbeidet i dyreholdet
- d) døde dyr og mulige dødsårsaker
- e) avliving av dyr og årsaken til avlivinga

Opplysninger om døde dyr skal oppbevares i fem år etter at dyret er dødt.

Opplysningene skal forevises Mattilsynet ved forespørsel.

Behandlinger innebærer at det må angis hvilke legemidler som er benyttet, og tilbakeholdstid (MRL) etter dette. For behandlinger gitt på bestandsnivå (til alle) kan det noteres felles i journalen.

5. Miljø

5.1 Kjemikalier og fremmedelementer

Bygningsmaterialer og gjerdemateriell som hjortene kan komme i berøring med, må ikke inneholde komponenter som er skadelige for dyrene.

Det skal ikke finnes gjenstander, produkter eller emballasje som på noen måte kan skade dyrene, herunder fôremballasje.

5.2 Legemidler og medisinsk avfall

Legemidler og medisinsk avfall er spesialavfall og behandles som dette etter aktuell kommunes regelverk

5.3 Håndtering av døde hjorter.

Ved ukjent dødsårsak skal Mattilsynet kontaktes. Mattilsynet tar stilling til om døde dyr skal obduseres i felt eller på diagnostisk laboratorium.

Døde hjorter leveres til mottak av slakteavfall.

6. Helseovervåkning og medisinerings

Hvert hegn bør ha en veterinær knyttet til hegnet, og det bør foreligge en skriftlig avtale om dette.

Skadede eller syke dyr skal under veterinærtilsyn så snart dette oppdages.

All avliving av skadde eller syke dyr skal journalføres.

Avvik skal forklares og om mulig skal forbedringer iverksettes.

All medisinerings skal journalføres og eventuelle karenstider skal overholdes, herunder etter parasittbehandling. Dette er for å sikre at legemiddelrester ikke finnes i kjøttet.

Det bør gjennomføres parasittbehandling jevnlig i samråd med veterinær. Avlsbukker og livdyr skal parasittbehandles før transport til nytt hjortehegn.

7. Vann og fôr

Hjorten skal ha tilgang til vann av god kvalitet året rundt. Erfaringen viser at dyrene ofte ikke drikker mye av vannkildene, men dette beror på både temperatur, vanninnhold i grovfôr og andre faktorer. Det skal likevel være mulighet for å drikke vann av god kvalitet, også i perioder med frost.

Det må være mulighet til å spise samtidig for alle dyrene, både av grovfôr og tilskuddsfôr. Det innebærer at det må være tilstrekkelig antall forhekker for grovfôr til at alle dyrene får plass, også de som er lavere på «rangstigen».

Hjortens mineralbehov skiller seg i visse forhold fra andre drøvtyggere. Kronhjort er spesielt følsomme for mangel på selen, kobber og kobolt. Dette kan tilføres på ulike måter. Kronhjort bør gis tilskuddsfôr beregnet på hjort for å unngå kobbermangel. For tiden tilbys dette av Felleskjøpet og Norgesfôr i Norge.

Fôrbehovet varierer både individuelt og gjennom årstidene. Faktorer som kjønn, alder, vekst og drektighet påvirker fôrbehovet. Det alt vesentlige av næringen bør komme fra grovfôr, mens

tilskuddsfôret sikrer mineraler m.v. Hjortene skal ha fri tilgang til grovfôr, slik at individuelle variasjoner reguleres av dyrene selv.

I sommersesongene skal hjortene ha tilgang på tilstrekkelig grønne beiter. Hjorten foretrekker næringsrikt kort gress, ikke lange strå. Beitene bør derfor pusses ved behov, slik at nytt gress vokser frem. Av samme grunn bør det skiftes mellom beiter flere ganger i løpet av beitesesongen.

Overgang til kraftig fôr kan fremkalle sykdom og død. Tilskuddsfôret som produseres for hjort er tilpasset hjort, og ikke et kraftfôr. Dyrene tåler derfor større mengder av dette om de unntaksvis skulle få tilgang til mer enn vanlig. Ved bruk av kraftfôr for drøvtyggere bør faglige råd innhentes for å unngå sykdom. Endringer i fôrtyper bør skje gradvis.

Fôr skal plasseres slik at det ikke kommer i kontakt med jord, avføring eller andre forurensninger.

8. Håndtering av dyr

Dyreholder må ha kontroll over dyrene. Dette innebærer at de må være tamme nok til at man kan få forsvarlig tilsyn og observasjon av dem.

Det innebærer også at dyrene må ettersees, i utgangspunktet minimum hver dag.

Nyinnsatte hjorter bør være i fred for folk noen dager og ikke forstyrres mens de tilpasser seg de nye omgivelsene og finner sin plass i den nye besetningen.

Et godt håndteringsanlegg er en forutsetning for å kunne håndtere dyrene individuelt.

Dåhjorten opptrer rolig om de handteres i dempet lys inne i hus. Hvis dåhjortene er uvant med håndtering bør den om mulig legges til skumringen eller grålysning. Kronhjort bør handteres i lys. Håndtering med kraftig vind og uvær samt ved temperatur på over 20 grader bør unngås.

Ved håndtering skal antallet av personer være minst mulig. Mange og fremmede mennesker er uroende og vanskeliggjør håndteringen, ukjente og sterke lyder, raske bevegelser og uvanlig opptreden bør unngås.

Ved innfangning bør store flokker deles opp i mindre grupper, når hjortene skal handteres i innfangningssystem.

Håndtering av voksne hanndyr med gevir innebærer risiko for de andre dyrene og for dem som håndterer dem. Dette må derfor bare skje om håndteringsanlegget og erfaringen hos de som håndterer dem tilsier at risikoen er akseptabel.

I vekstperioden (ca. april – september) er geviret dekket med bast, og kan lett skades. Håndtering av voksne hanndyr med bastgevir bør derfor unngås etter 4-6 uker etter at geviret har startet å vokse.

Gevir hos voksne hanndyr er en risiko generelt, både for de som steller dyrene i det daglige og for resten av flokken. Spesielt i brunstperioden kan hjortene angripe både andre dyr og mennesker. Det er derfor som oftest nødvendig å fjerne geviret. Dette kan kun gjøres etter at det er ferdig utvokst, og basten er «feid» bort.

Forskrift om å fjerne horn på dyr gir etter sin ordlyd bare anledning til rutinemessig fjerning av gevir på tamrein. Mattilsynet har fremmet forslag om endring av denne forskriften slik at hjort omfattes, og har uttalt at de tolker forskriften til også å omhandle oppdrettshjort.

Fjerning av gevir må enten skje ved at dyret fysisk fikseres i et håndteringsanlegg, eller ved kjemisk immobilisering (bedøving) sammen med veterinær

9. Avl

I brunstperioden bør dyrene få mest mulig ro, og de bør unngå håndteringsanlegg

Hinder skal være i best mulig kondisjon i god tid før brunsten. Dette innebærer at de skal ha tilstrekkelig tilgang på godt fôr i god tid før brunsten, og at de skal ha god velferd for øvrig.

Innavl begrenses ved utskifting av hanndyr. Hvor ofte hanndyr må skiftes, avhenger av stabiliteten av hunndyr i flokken.

I god tid før forventet kalving skal hinder ha tilgang til et hensiktsmessig kalvingsområde. Dette område har tilstrekkelig skjul slik at kalvingen foregår som i naturen ellers.

Om man velger å skille kalver ut i egen flokk, bør dette ikke skje før de er 5 måneder gamle.

10. Bygninger og skjul

Hjortene skal ha naturlig eller bygget skjul. Etter [dyrevelferdsloven § 23](#) skal alle dyr ha tilgang til «egnet og trygt tilholdsrom utenom normal beiteperiode».

Hjort som også har tilgang til utmark, har naturlig beiteperiode hele året, selv om det gis grovfor i tillegg. Forskriften har likevel ikke gjort unntak for hjort. Det innebærer at det kan stilles krav om bygning hjorten kan gå inn i. Dersom de ikke har slik bygning, forutsettes at det gjøres en konkret vurdering av muligheten for ly i form av naturlig skjul for vær og vind. Vurderingen må tas løpende når hegnet endrer karakter.

11. Innhegning

11.1 Generelt

Gjerder skal ha en minimumshøyde på 190 cm. Kravet gjelder også om snøen bygger opp. Det bør derfor bygges høyere gjerde enn 190 cm. Det anbefales at alle yttergjerder bygges med minst 240 cm høyt gjerde. Gjerder skal holdes i god stand. I nærheten av fôringsplass eller håndteringsanlegg bør gjerdet ha planke eller bånd i hodehøyde for å unngå kollisjon med gjerde ved stress.

Innvendige hjørner i gjerdet skal ikke ha «spiss» vinkel under 90 grader.

Gjerdene må være av typen «High Tensile» og produsert for hjort.

Forskriften om hold av oppdrettsvilt stiller spesielle krav til rutestørrelse i nettingen, 10-15 cm i nedre del og 20-30 cm i øvre del. Ved valg av nettingtype må man forsikre seg om at disse kravene fylles, og at gjerdet er tilstrekkelig solid til å tåle en stramming på 100 kg. per tråd. Gjerder av typen «Tornado» og «Cyclone» er mye brukt.

I tillegg til å holde hjorten innenfor hegnet og ikke skape farlige situasjoner for hjorten, bør gjerdet så langt som mulig hindre at rovdyr får tilgang. Nokså enkle tiltak kan gjøres for å gjøre det vanskelig for gaupe å klatre inn. For eksempel bør det unngås at trær på utsiden har hengende greiner inn over gjerdet, og det kan være nødvendig å gjøre tiltak mot klatring på trestolper.

Alle gjerder skal inspiseres regelmessig. Spesielt viktig med inspeksjon etter kraftig snøfall og kraftig vind.

Elektrisk tråd kan brukes både på innsiden, utsiden og på toppen av gjerdet. Dette for å hindre at dyr går på gjerdet. Elektrisk tråd kan kombineres med varselsystem for gjerdebrudd.

Flyttbare elektriske gjerder bør bare brukes ved midlertidige inndelinger av hegn (stripebeiting).

Det bør skiltes tydelig på utsiden av gjerdet. Skiltingen skal inneholde opplysninger om hva som finnes på innsiden av gjerdet, samt kontaktinformasjon. Hvor tett skiltingen bør være kommer an på hegnets utforming, hvor det naturlig kommer folk og så videre.

11.2 Drivganger

Drivganger må utformes slik at hjortene kan drives til beite/handteringsanlegg uten fare for stress eller skader.

Gjerdet i drivganger skal festes på innsiden av stolpene, slik at kanten blir mest mulig jevn. Drivganger bør gjøres tettere og mer solid inn mot handteringsanlegg. Plankevegg bør brukes der hvor "trykket" av hjortene kan bli stort.

Porter skal være solide og gå så nærme bakken at hjortene ikke forsøker å kripe under. Hunder skal heller ikke kunne kripe inn under portene.

For å sikre muligheten for å åpne portene på vinteren, kan en hensiktsmessig løsning være en solid planke under porten, festet med kjettinger slik at den kan justeres opp når det kommer snø.

Portene skal også sikres slik at hjortene ikke kan løfte den av hengslene. Porter i yttergjerdet bør plasseres på steder hvor trykket fra hjortene er lite.

Porter skal holdes låst for å hindre at uvedkommende forlater porter åpne.

Trapp, stiger eller annen anordning som er montert for adkomst i hegnet skal være solid og konstruert slik at man ikke risikerer skader på dyrene, eller på folk som bruker konstruksjonen.

11.3 Håndteringsanlegg

Handteringsanlegg skal utformes slik at handtering av hjortene kan utføres på en sikker måte for dyr og folk.

Det skal ikke være skarpe hjørner eller utstikkende ting som kan skade dyr eller folk.

Golv i innvendige rom og bokser skal være rene og tørre, og slik at risikoen for at dyrene sklir er lav.

Ved håndtering skal antallet av personer være minst mulig. Mange og fremmede mennesker er uroende og vanskeliggjør handteringen, ukjente og sterke lyder, raske bevegelser og uvanlig opptreden bør unngås.

12. Transport av dyr

Det er en rekke særskilte krav om næringsmessig transport av dyr. Standarden vil bli oppdatert på dette punktet.

13 Handel med livdyr

Ved salg av livdyr plikter selger å framlegge veterinærattest på bestandsnivå.

Dyr skal være merket med identifikasjonsmerke. Merket skal være gult merke fra stedet dyret er født, og hvitt merke for kjøper.

Alle opplysninger fra journalen skal framlegges.

Om transport av livdyr, se punkt 12.

14. Kjemisk immobilisering

Det vil av og til være behov for kjemisk immobilisering (bedøving) av hjort. Behovet avhenger av blant annet hvor velfungerende håndteringsanlegg man har på oppdrettet, men for mange vil det være behov for årlig immobilisering av bukk for å fjerne gevir.

Kjemisk immobilisering kan i Norge kun utføres av veterinær. Vanligvis brukes et daktari-gevær, et gassdrevet gevær som skyter ut en sprøyte.

Det er ganske stor forskjell på å immobilisere hjort og for eksempel storfe, både når det gjelder type/kombinasjon av legemidler og dosering. Det er også store individuelle forskjeller. Det er derfor viktig at veterinæren har eller skaffer seg kunnskap om immobilisering av hjort på forhånd.

Selv om veterinæren er ansvarlig for immobiliseringen, er dyreholderen også ansvarlig for dyrenes velferd. Man bør derfor ha standardiserte rutiner for hvordan immobiliseringen skal foregå, basert på en vurdering av hvilke risikofaktorer som er identifisert. Eksempler på hva som må hensyntas er valg av sted, om immobiliserte dyr skal beskyttes mot de andre dyrene, temperaturforhold, og tilsyn under og etter behandlingen.

Husk at det skal noteres i journalen hvilke legemidler som er brukt. Ofte vil det brukes legemidler uten MRL-verdi, og dyret som er immobilisert vil da ikke senere kunne slaktes til kjøttproduksjon.

Del IV Slakting og slaktehygiene

1. Generelt

I denne delen omtales regler og retningslinjer for slakting overordnet. For å slakte oppdrettshjort til salg kreves at slaktingen foregår på et godkjent slakteri. Dette krever igjen egne rutinebeskrivelser som en del av godkjenningen, og disse må tilpasses de enkelte lokaler og forholdene på stedet.

2. Avliving

Dyr som skal avlives til slakt skal først bedøves. For tradisjonelle husdyr som storfe, sau, gris og kylling skjer dette ved bruk av boltepestol, strøm eller gass. For hjort er disse metodene sjeldent mulig, og oppdrettshjort bedøves derfor ved bruk av fritt prosjektil (riflekule).

Det er et alminnelig krav om at dyrene skal fikseres før bedøving. Siden fastlåsing i bås er stressende for de fleste oppdrettshjort, godtas at de fikseres psykologisk, feks. ved at de gis tilskuddsfôr som gjør at de holder seg rolig.

Avlivingen skjer etter skuddet, ved stikking og tapping av blod. Dette skal skje umiddelbart, og senest innen ett minutt etter bedøvingen.

Den som skal foreta bedøvingen må ha godkjenning fra Mattilsynet. Norsk Hjorteavlsforening har i samarbeid med Animalia utviklet et nattbasert kurs, som sammen med etterfølgende godkjent praksis danner grunnlag for at Mattilsynet utsteder kompetansebevis.

Det enkelte oppdrett må foreta en risikovurdering for bedøvingen og avlivingen. Aktuelle faktorer å vurdere kan være hva som kan gå galt ved skytingen og hvordan man håndterer dette. Hvor skal det

foregå, og bør det skje på et avgrenset hegn? Hvor er reservevåpen, hvem skal være i nærheten, og så videre.

Før avliving skal dyrene kontrolleres ante mortem, altså før dødstidspunktet. Mattilsynet kontrollerer da flokken og de dyrene som skal slaktes. Ved denne kontrollen fremlegges journalen.

Ante Mortem kontrollen skal foretas innen 3 dager før slakting. Ved kontroll må flokken, eller de dyr som skal slaktes, kunne samles tilstrekkelig til fremvisning og kontroll. Mattilsynet kontrollerer om dyrene ser friske ut, om noen halter, eller viser tegn til nedsatt almentilstand.

Transport av avlivede dyr ut av hegnet skal skje på en slik måte at dyrene ikke blir tilgriset og at stikksår ikke blir forurenset. Dyrene kan fraktes liggende på et egnet transportmiddel.

For oppdrett som ikke har eget slakteri skal dyrene så snart som mulig etter avlivning transporteres under tilfredsstillende hygieniske forhold til et slakteri godkjent for oppdrettsvilt. Dersom dyrene ikke kan bringes til slakteri innen 2 timer, skal det benyttes transportmiddel som holder mellom 0 °C og 4 °C. Uttak av indre organer skal da foretas innen 3 timer etter avlivning.

Tidspunktet for ankomst til slakteri skal dokumenteres i oppdrettets slaktelogg.

3. Håndtering på slakteri

Et godkjent slakteri må ha rutinebeskrivelser for de enkelte arbeidsoperasjoner, som flåing og vomming, vask og rengjøring, dokumentasjon av kjøling m.v.

Det er Mattilsynet som godkjenner rutinene for hvert enkelt slakteri, og driftsansvarlig for slakteriet som er ansvarlig for rutinene og at disse følges. Til slutt i bransjestandarden har vi tatt inn noen eksempler på slike. Disse er ikke nødvendigvis tilstrekkelige eller fullstendige. Rutinene må tilpasses det enkelte slakteri, herunder lokaler, bemanning og risikoanalyser. For en oppdretter som ønsker å godkjenne et slakteri, anbefales å ta kontakt med lokalt mattilsyn tidlig i planleggingsprosessen.

Det skal føres egen slaktejournal, som inneholder:

Oppdrettet skal føre egen slaktejournal. I tillegg til punktene i kapittel 2.1 skal journalen inneholde;

- Dato ante mortem kontroll (kontroll av levende dyr)
- Slaktedato.
- Bedøvningsmetode og avblødning.
- Vekt
- Eventuelle merknader om beskrivelse av slaktet, (optisk kontroll)
- Alle relevante rapporter om kontroller av dyr eller produkter av animalsk opprinnelse.
- Resultatene av alle analyser som er utført på prøver som er tatt fra dyr, eller andre prøver som er tatt for diagnostiske formål, og som er av betydning for menneskers helse.

Slakteavfall er – som døde dyr som ikke skal slaktes – omfattet av [forskrift om animalske biprodukter](#). Det er strenge regler for hva som kan gjøres med dette, og som hovedregel kan det for eksempel ikke graves ned eller brennes. Dersom man ikke søker spesielle tillatelser, er den klare hovedregel at slikt avfall må leveres til godkjent mottak, som henter med «kadaverbil» - for eksempel firmaet Norsk Protein.

4. Handel med slakt

Dyr som selges som hele/halve slakt skal være stemplet og godkjent av mattilsynet

Slakt som selges i stykningsdeler skal være merket etter gjeldene forskrifter og kunne spores til den enkelte oppdretter og aktuelt hegn.

Stykningsdeler og produkter skal være produsert i godkjente/registrerte anlegg. Mattilsynet kan gi veiledning om det enkelte produksjonsanlegg må godkjennes, eller om det er tilstrekkelig med melding om driften. Tilfredsstillende rutiner for matsikkerhet må uansett være til stede og følges.

Del V Eksempler på rutiner i internt slakteri

Her har vi tatt inn et enkelt eksempel på hovedpunkter i rutiner for slakteri. Rutinebeskrivelser må tilpasses de lokale forhold.

1. Eksempel på overordnede rutiner

a) Flåing/vomming

Dyret skal flåes på hygienisk forsvarlig måte og det skal foreligge beskrivelse av metoden i hvert enkelt slakteri. Hygienisk forsvarlig betyr at det flådde slaktet ikke skal inneholde forurensing av noe slag. (hår og smuss)

Dyret vommes deretter ut og alle indre organer oppbevares slik at de kan identifiseres mot hvert enkelt dyr. Det skal foreligge beskrivelse av hvordan dette systemet fungerer i hvert slakteri.

Ved utvomming bør det være et dokumentert system for å unngå forurensing fra endetarm.

Dyret kan deles i to midt etter ryggraden

Dyret fraktes hengende til kjøling. Organer flyttes også til kjølerom hvis de ikke er kontrollert i slakteriet, se for øvrig 5.6.2 Se for øvrig 5.8.5

Slaktelogg fylles ut etter hvert dyr, logg inneholder; dato, kjønn, nr., vekt, ev merknader.

Slakteavfall skal oppbevares i container i slakteriets umiddelbare nærhet. Det skal foreligge skriftlig avtale med godkjent mottak.

b) Vask og rengjøring slakteri. Avvik

Ved sesongoppstart desinfiseres tak, vegger og gulv med godkjente desinfiseringsmiddel

I ordinær driftssesong vaskes vegger og gulv med:

vann, min 82 grader og senest 24 timer før slakting.

Kaldt vann og godkjent såpe, senest 24 timer før slakting.

Ved arbeidsslagens slutt spyles først slakteriet med vann, deretter vaskes med vann og såpe. Skal slaktedelen brukes til nedskjæring, desinfiseres tak, vegger og gulv med godkjent desinfiseringsmiddel

Vannkvalitet:

- Ved bruk av eget vannverk framlegges dokumentasjon på vannkvalitet
- Ved bruk av andre kilder vann legges fram dokumentasjon fra leverandør.

Kniver og redskaper brukt i slakteriet desinfiseres i kokende vann. De knivene som ikke er i bruk ved slaktingen, oppbevares i sterilisator. (2-kniv system) Det skal alltid være 2 kniver tilgjengelig ved flåing/slakting. Kniv som kommer i berøring med forurenset side, f.eks. yttersiden av skinn, innsiden av tarm o.l. skal vaskes og settes i sterilisator og arbeidet skal fortsette med kniv nr. 2.

Ved avvik fylles avviksskjema ut umiddelbart. Her vil type avvik, eventuell årsak til avvik samt konsekvenser framgå.

Alle som skal bruke slakteriet skal gjennomgå bransjestandarden for slakt, kjøling og nedskjæring. Ansvarer påhviler eier av slakteriet. Videre skal det gis opplæring i praktisk bruk av redskaper og innretninger.

c) Kjølerom

Kjølerommet er rein sone, og dyrene lagres her hengende uten kontakt med hverandre.

Det skal være foretatt en post mortem kontroll før dyret forlater kjølerommet.

Det skal være mulighet for arrest, dyr som etter kontroll trenger nærmere utredning, flyttes til arrest umiddelbart.

Hvert kjøleromsanlegg skal ha system for dokumenterbar temperaturlogg som kan framlegges.

Kjølerommets kapasitet skal være slik at maks kjøttvekt i rommet skal oppnå en kjernetemperatur på 7 grader i løpet av 48 timer.

Transport fra kjølerom til nedskjæring skal foregå på en hygienisk forsvarlig måte. Rutiner på dette må dokumenteres

I ordinær driftssesong vaskes vegger og gulv med:

- vann, min 82 grader og senest 24 timer før slakting.
- Kaldt vann og godkjent såpe, senest 24 timer før slakting.

Etter endt kjøleperiode, vaskes gulv og hvis nødvendig (optisk inspeksjon) vegger og tak.

Hvis det har vært et opphold på mer en 96 timer, vaskes gulv og vegger på nytt.

2. Eksempel på rutinebeskrivelse for flåing og utvomming:

1. dyret legges på rygg på mobil (rullende) slaktebenk, mål 60*120 cm med innlagt vugge/støtte slik at dyret ligger støtt
2. det lages snitt i skinnet på innsidene av alle 4 ben.
3. det lages snitt i skinnet fra krysningpunkt bakben til krysningpunkt forben.
4. skinnet flåes av på innsiden av ben og ca. 15 cm på hver side av "buksnittet".
5. skinnet brettes vekk slik at hårsiden ikke kommer i berøring med flådde deler.
6. dyret heises opp etter bakben
7. skinnet løsnes fra resten av bakben og videre rundt analåpning og halen (som følger med skinnet)
8. skinnet flås av på resten av ryggen og helt fram til nakkevirvel.
9. hodet kappes av og følger med resten av skinnet.

10. dyret snittes i buken
11. endetarmen løsnes og bages
12. innvoller løsnes og tas ut, legges i eget kar.
13. organer løsnes og henges på eget oppheng for senere og identifiseres mot hvert dyr.
14. slaktet gjennomgår en optisk kontroll, og skal være fritt for enhver forurensning før frakt til kjølerom

Del VI Henvisninger

(Alle lover og forskrifter som vises her, finnes gratis på www.lovdatab.no, og lenkene skal gå dit)

- [Lov om Dyrevelferd](#)
- [Forskrift om hold av vilt i fangenskap og om oppdrett av vilt i innhegnet område](#)
- [Forskrift om merking av dyr, helsekort m.m.](#)
- [Forskrift om dyresjukdommer \(dyrehelseforskriften\)](#)
- [Forskrift om tiltak for å begrense spredning av Chronic Wasting Disease \(CWD\)](#)
- [Forskrift om næringsmessig transport av dyr](#)
- [Matloven](#)
- [Næringsmiddelhygieneforskriften](#)
- [Forskrift om avliving av dyr](#)
- [Animaliehygieneforskriften](#)
- [Animaliebiproduktforskriften \(om slakteavfall bl.a\)](#)
- [Animaliekontrollforskriften](#)

Anbefalt litteratur:

- *Norsk hjortesenter: Håndbok for hjorteoppdrett*
- *Sykdommer hos kronhjort. Mykland vilt.*

www.norskhjorteavlsforening.no